

جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۴۰۳، دوره ۷، شماره ۲، صص ۱۱۸-۱۰۶

ارزیابی کیفیت محیط شهر ایزه از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا برای سه گروه اجتماعی (زنان، کودکان، سالمندان)

مجید گودرزی^{۱*}، زهرا سلطانی^۲، سارا رحمانی^۳

۱-دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

۲-استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

۳-دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۲

چکیده

برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا، رویکرد جدیدی در طراحی و توسعه شهری است که هدف آن ایجاد فضاهایی است که برای تمام افراد جامعه، با توجه به نژاد، طبقه اجتماعی، سن، جنسیت، معلولیت‌ها و سایر تفاوت‌ها، جامع و دسترس‌پذیر باشد. این رویکرد بر اصول عدالت اجتماعی، برابری فرصت‌ها و شناسایی تنوع انسانی تأکید دارد. هدف از این مطالعه، ارزیابی کیفیت محیط شهر ایزه از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا و پاسخگویی به نیازهای سه گروه اجتماعی زنان، کودکان و سالمندان می‌باشد. این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته و برای تحلیل داده‌ها از آزمون تی تک نمونه‌ای در نرم‌افزار SPSS.26 استفاده شده است. بر پایه نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای، کیفیت محیط شهر ایزه از نظر شاخص ایمنی و امنیت، امکانات و خدمات عمومی، حمل‌ونقل عمومی، فضاهای بیرونی در پاسخ به نیازهای هر سه گروه اجتماعی پایین‌تر از سطح متوسط است. تحلیل‌ها نشان می‌دهد برای دستیابی به محیط شهری تنوع‌گرا و همه‌شمول، گذر از رویکرد یکسان‌نگر به رویکرد تنوع‌گرا و گنجاندن تنوع‌ها و تفاوت‌ها در فرایند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی شهری ضروری است.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا، کیفیت محیط، گروه‌های اجتماعی، شهر ایزه.

طرح مسئله

امروزه بیش از ۵۴ درصد جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند و انتظار می‌رود که این آمار تا سال ۲۰۵۰ میلادی به رقم ۶۶ درصد برسد (ECOSOC, 2014). در چند دهه اخیر نگرانی درباره کیفیت محیط زندگی به یکی از مهم‌ترین مسائل و مشکلات جامعه امروز تبدیل شده است (جهرمی و نوش‌آبادی، ۱۳۹۹: ۶). رشد سریع شهرها و توسعه کالبدی آن موجب بروز بحران‌های مختلف در زندگی شهری نظیر مشکلات محیطی و نزول کیفیت شده است. در پی این امر، لزوم توجه به مفهوم کیفیت و ارتقای آن در محیط‌های سکونتی در کنار توجه به مسائل کمی بیشتر احساس می‌شود (۱ سدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۰). مبحث کیفیت زندگی شهری به‌عنوان اولین مباحث مطالعاتی بود که همراه با رشد جوامع شهری، از دهه ۳۰ میلادی مورد توجه برنامه‌ریزان شهری قرار گرفت. نخستین مطالعات انجام شده مربوط به شناخت ابعاد و عناصر سنجش کیفیت زندگی شهری در قالب مقایسه تطبیقی میان شهرها، ایالات و کشورها بود (جهرمی و نوش‌آبادی، ۱۳۹۹: ۱۲) از کیفیت محیط مفهوم وسیعی را شامل می‌شود و با توسعه زندگی شهری و ورود شیوه‌های نوین زیستی و امکانات جدید به زندگی بشر، شاخص‌های مربوط به کیفیت محیط نیز تغییر پیدا کرده و تعاریف متفاوتی به خود می‌گیرد (سامی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲) زیستگاه انسانی هنگامی می‌تواند بیش‌ترین مطلوبیت را برای انسان داشته باشد که انتظارات وی را در ابعاد مختلف زیست‌محیطی، اجتماعی، کالبدی، اقتصادی و ... برآورد سازد. چنانچه هر یک از این عوامل، در محیط زندگی یک فرد فاقد مطلوبیت باشند، بر احساس و ادراک وی از فضا و در نتیجه بر سطح رضایت‌مندی او از محیط زندگی تأثیرگذار خواهد بود (براتی و کاکاوند، ۱۳۹۲: ۴۵). رویکرد برنامه‌ریزی برای تنوع و تفاوت، چارچوب جدیدی برای تفکر در مورد برنامه‌ریزی شهرها ارائه می‌کند. این چارچوب در جستجوی برجسته کردن تعهدات و فرصت‌های اجتماعی برنامه‌ریزی است (Fincher and Iveson, 2008: 76). از اثرات به‌کارگیری رویکرد برنامه‌ریزی برای تنوع و تفاوت می‌تواند ارتقای کیفیت محیط شهری برای همه‌ی گروه‌های اجتماعی مختلف باشد. محیط شهری تنوع‌گرا می‌تواند در قالب افزایش دسترسی گروه‌های اجتماعی مختلف به مکان‌ها و فضاهای عمومی شهر، سیستم حمل‌ونقل عمومی، امکانات و خدمات عمومی و ... بیان شود؛ به‌گونه‌ای که هیچ شهروندی به‌واسطه سن، جنسیت، مذهب، زبان و سایر تفاوت‌ها از دسترسی به مکان‌ها، فضاها، امکانات و تسهیلات عمومی و برخوردار بودن از آن‌ها محروم نشود.

در ایران، در پی شهرنشینی شتابان پنجاه سال گذشته، جوامع شهری با افت کیفیت محیطی روبه‌رو شده‌اند؛ از این رو، اقدامات برنامه‌ریزی شهری، برای بهبود وضعیت کیفیت محیطی شهرها بیش‌ازپیش احساس می‌شود (صرافی و محمدی، ۱۳۹۶: ۳۸). زنان دارای هنجارها و مسائل اجتماعی مخصوص به خود هستند. حق به شهر، یکی از مسائلی است که اخیراً در فضای تاخت‌وتاز مردان طبقه متوسط به بالا برداشته شده است. این بدین معنی است که در بیشتر جوامع از جمله جامعه ایران، زنان به‌خصوص زمانی که تنها باشند، نمی‌توانند از فضاهای خصوصی تعلق یافته استفاده نمایند. همین مسئله باعث شده احساس تعلق به شهر نیز در زنان کمتر باشد (رهبری و شارع‌پور، ۱۳۹۳: ۵۰).

کودکان نیز گروه جمعیتی هستند که اغلب در برنامه‌ریزی شهرهای ما نادیده گرفته می‌شوند. اگر شهرهای بزرگ و کوچک برنامه‌ریزی ضعیفی دارند، کودکان اولین گروهی هستند که رنج می‌برند (طهری و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۰۳). موقعیت کودکان در محیط‌های شهری امروز ایران، روبه‌زوال است. ترس از ناامنی و عدم تناسب فضای باز شهرها با شرایط فیزیکی و روانی کودکان، آن‌ها را مجبور به عقب‌نشینی از فضاهای عمومی به فضاهای خصوصی و از فضاهای محله‌ها به درون خانه‌ها کرده است (امیری و قره بیگلو، ۱۳۹۰: ۶۳).

سالمندان نیز بخشی از شهروندان آسیب‌پذیر هر شهری به حساب می‌آیند؛ این دوران با کاهش توانایی جسمی همراه است. چنین شرایطی موجب ایجاد محدودیت‌هایی در ارتباط با اجتماع‌پذیری و استقلال فردی می‌گردد. سالمندان در مواجهه با رویدادهایی مانند پایان دوران اشتغال و بازنشستگی، احساس تنهایی و طردشدگی می‌کنند و در معرض خطرات فزاینده‌ای قرار دارند (زاهدی اصل و درویشی فرد، ۱۳۹۵: ۳) ایجاد فضای شهری دوستدار سالمند مزایایی نظیر تعاملات اجتماعی با دوستان، احساس شکوه و ارزش، استقلال فردی، ورزش و سلامت فیزیکی و احساس آزادی همراه خواهد داشت.

اهمیت ارزیابی کیفیت محیط شهری از آنجا ناشی می‌شود که اساساً رضایت شهروندان موجب خواهد شد که آن‌ها در انجام امور و مسئولیت‌ها حضور فعال داشته و مشارکت شهروندی به‌عنوان محور اصلی تصمیم‌گیری مدنظر قرار گیرد (ارژنگی و محمدی، ۱۳۹۸: ۴۷). یکی از ابزارهای رسیدن به این هدف، ارزیابی محیط‌های شهری بر مبنای نظرات ساکنین خود آن منطقه است (سویزی و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۶). وظیفه‌های سازوکار برنامه‌ریزی شهری پاسخگویی به نیازهای گروه‌های اجتماعی متنوع در قالب اقدامات برنامه‌ریزی شهری است. سازوکار برنامه‌ریزی شهری در کشور ایران در سایه تفکرات مدرنیسم همچنان با شهروندان به شکل واحد برخورد می‌کنند و تفاوت‌های سنی، جنسی، توانایی‌های جسمی و در نتیجه نیازهای شهروندان را در نظر نمی‌گیرند (طهری و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۰۱).

شهر ایزه در شمال شرق استان خوزستان قرار دارد. این شهر یکی از قطب‌های گردشگری استان خوزستان محسوب می‌شود و از افراد متنوع و گوناگون با سنین، جنسیت‌ها، توانایی‌های جسمی مختلف تشکیل شده است. به استناد آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ زنان حدود ۹۹۳۵۰، کودکان ۵۸۸۷ هزار نفر، سالمندان ۵۴۵۴ هزار نفر، از کل جمعیت شهر را تشکیل می‌دهند (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). سهم چشمگیر گروه‌های اجتماعی مختلف از کل جمعیت شهر ایزه، لزوم ایجاد محیط شهری تنوع‌گرا و همه‌شمول را ضروری می‌سازد؛ به همین منظور، پژوهش حاضر باهدف ارزیابی کیفیت محیط شهر ایزه از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا برای سه گروه اجتماعی (کودکان، زنان و سالمندان) تدوین شده است.

در راستای پژوهش حاضر، فرضیات ذیل مطرح می‌شوند:

- به نظر می‌رسد کیفیت محیط شهر ایزه به لحاظ ایمنی و امنیت برای زنان، کودکان و سالمندان مناسب نیست.
- به نظر می‌رسد کیفیت محیط شهر ایزه به لحاظ امکانات و خدمات عمومی برای زنان، کودکان و سالمندان مناسب نیست.

- به نظر می‌رسد کیفیت محیط شهر ایده به لحاظ ایجاد فرصت‌های شغلی برای زنان مناسب نیست.
- به نظر می‌رسد وضعیت پارک‌ها و فضاهای سبز شهر ایده برای زنان، کودکان و سالمندان مطلوب نیست.
- به نظر می‌رسد وضعیت شهر ایده به لحاظ محیط‌زیست مطلوب نیست.

پیشینه پژوهش

طی سال‌های اخیر در زمینه کیفیت محیط شهر برای گروه‌های اجتماعی مختلف تحقیقات گوناگونی صورت گرفته است. در این مورد نورانی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «شهر دوستدار زنان» شهر اردبیل را مورد بررسی قرار داد و به این نتیجه رسید که بین شاخص‌های تعریف شده و میزان رضایت زنان از فضاهای عمومی شهری رابطه مثبت و خطی وجود دارد و فضاهای شهری به همان نسبت که می‌تواند در توسعه عدالت اجتماعی راهگشا باشد، در صورتی که دقت کافی در برنامه‌ریزی و طراحی آن‌ها صورت نپذیرد، می‌تواند عاملی در جهت تعمیق نابرابری‌های اجتماعی گردد. ایران‌شاهی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «ارزیابی میزان مطابقت فضاهای شهری با شاخص‌های شهر دوستدار سالمند» خیابان چهارباغ عباسی را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که شاخص دسترسی به وسایل نقلیه عمومی وضعیت مطلوب‌تری در اصفهان دارد؛ اما در زمینه دسترسی به فضاهای بیرونی از جمله پارک‌ها، خیابان‌ها و پیاده‌روها و ساختمان‌های عمومی وضعیت شهر نامطلوب است.

خوارزمی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار کودک» شهر مشهد را مورد بررسی قرار دادند. نتایج حاصل از اثرگذاری شاخص‌های شهر دوستدار کودک در مشهد بیانگر تأثیر تمامی شاخص‌های بومی سازی شده در مشهد می‌باشد و نتایج تحلیل شکاف نشان داد بین وضع موجود و مطلوب شاخص‌های فضاهای بازی و سبز و دسترسی به خدمات اختلاف معنادار و شکاف بارزی وجود دارد.

طهری و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «ارزیابی کیفیت محیط شهر رشت از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا» ۴ گروه اجتماعی زنان، سالمندان و کودکان و توان‌خواهان را مورد بررسی قرار داد. به‌طور کلی تحلیل‌ها نشان‌دهنده آن است که محیط شهر رشت در زمینه‌های مختلف از جمله ایمنی و امنیت، امکانات و خدمات عمومی، اشتغال، حمل‌ونقل عمومی، فضاهای بیرونی و ساختمان‌های عمومی از کیفیت مطلوبی برای گروه‌های اجتماعی مختلف و آسیب‌پذیر برخوردار نیست.

احمدوند و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل شاخص‌های شهر دوستدار کودک» شهر اهواز را مورد بررسی قرار دادند. طبق نتایج به‌دست‌آمده از معادلات ساختاری می‌توان گفت که ضریب مسیر بین ایمنی و سهولت تردد کودکان؛ امنیت کودکان؛ فضای شهر بازی کودکان؛ دسترسی به خدمات، آموزش و فرهنگ؛ و شهر دوستدار کودک به ترتیب برابر با ۰/۲۴۴؛ ۰/۱۷۶؛ ۰/۲۲۵ و ۰/۱۹۴؛ هست و چون این مقادیر بیشتر از $\pm 1/96$ است؛ لذا رابطه همه شاخص‌ها با شهر دوستدار کودک معنادار می‌باشد. نتایج آزمون فریدمن نیز نشان داد که سطح معناداری به‌دست‌آمده از آزمون فریدمن کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، در نتیجه بین میانگین رتبه متغیرهای پژوهش در سطح ۹۵ درصد اطمینان تفاوت وجود دارد؛

به عبارت دیگر اولویت شاخص‌های شهر دو ستدار کودک در مناطق هشتگانه شهر اهواز از دیدگاه پاسخگویان یکسان نبود.

کرمی و همکاران در سال (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «وضعیت شاخص‌های شهر دو ستدار سالمند بر اساس مدل سازمان جهانی بهداشت» شهر کرمانشاه را مورد بررسی قرار دادند. این مطالعه مقطعی در سال ۱۴۰۱ در شهر کرمانشاه انجام شد. در این مطالعه ۳۸۴ نفر از افراد بالای ۶۰ سال با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای و ۳۶ نفر از مدیران مراکز مرتبط با سالمندی به روش سرشماری مشارکت داده شدند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، چک‌لیست ارزیابی شهر دو ستدار سالمند سازمان بهداشت جهانی بود. نمره کلی شهر کرمانشاه از نظر میزان دو ستدار سالمند بودن، از دیدگاه مدیران و سالمندان به ترتیب ۵۵/۲ و ۳۳/۲ از دامنه بین ۱ تا ۵ بود. بالاترین نمره مربوط به محور ارتباطات و اطلاعات (۸/۲) و پایین‌ترین نمره مربوط به محور مشارکت شهروندی و اشتغال (۹۴/۱) بود. بین دیدگاه سالمندان و مدیران تفاوت معنادار در محورهای حمل‌ونقل، مشارکت اجتماعی، مشارکت شهروندی و اشتغال، ارتباطات و اطلاعات خدمات سلامتی و محلی یافت شد ($p=0/00$) همچنین بالاترین نمره مربوط به منطقه یک (۵۶/۲) و پایین‌ترین نمره مربوط به منطقه چهار (۱۶/۲) بود. بین نمره کل شهر دو ستدار سالمند و جنسیت ($p=0/05$) تأهل ($p=0/03$) وضعیت اشتغال ($p=0/01$)، ترتیبات زندگی ($p=0/00$) و تعداد فرزندان ($p=0/04$) ارتباط آماری معنادار وجود داشته است وضعیت شهر دو ستدار سالمند برای کرمانشاه به گونه‌ای است که در همه محورها و در همه مناطق شهری نیازمند انجام مداخلاتی در راستای متناسب‌سازی شهر با نیازهای سالمندان است

مرکان افه گونی^۱ در سال ۲۰۲۰ در مقاله‌ای با عنوان «بررسی یک شهر دو ستدار زن در ازمیر-کوناک» به چگونگی نادیده گرفتن زنان در برنامه‌ریزی شهری می‌پردازد و توضیح می‌دهد که چگونه می‌توان با استفاده از برنامه شهرهای دو ستدار زنان که نوعی اعتراض به این ساختار مرد سالار است، به این موضوع پرداخت. این مقاله سپس با انجام یک مطالعه میدانی در یکی از پرکاربردترین مناطق کوناک، تجزیه و تحلیل می‌کند که آیا کوناک، شهر مرکزی در ازمیر (که به عنوان شهری «دوستانه زنان» شناخته می‌شود) واقعاً دو ستدار زنان است. یافته‌ها حاکی از این است که منطقه ساحلی در قسمت شمالی کوناک دو ستدارتر از منطقه ساحلی در قسمت جنوب است به دلیل کافی نبودن نورپردازی در مناطق اطراف ایستگاه مترو کوناک و میدان کوناک.

سیولام^۲ و همکاران در سال ۲۰۲۱ در مقاله‌ای با عنوان «اهمیت شهر دو ستدار سالمند بر تداوم و رضایت از زندگی سالمندان» هدف از این مطالعه این بود که اهمیت منابع خارجی ارائه‌شده توسط شهر تاپیه و داخلی افراد مسن را بررسی کنند منابع در تداوم درونی و بیرونی و رضایت از زندگی. داده‌ها مربوط به سال ۲۰۱۹ بود نظر سنجی وضعیت شهروند سالمند شهر تاپیه از طریق مصاحبه حضوری به دست آمد. فقط نمونه مبتنی بر جامعه بدون معلولیت در تجزیه و تحلیل

¹. Mercan Efe Güney

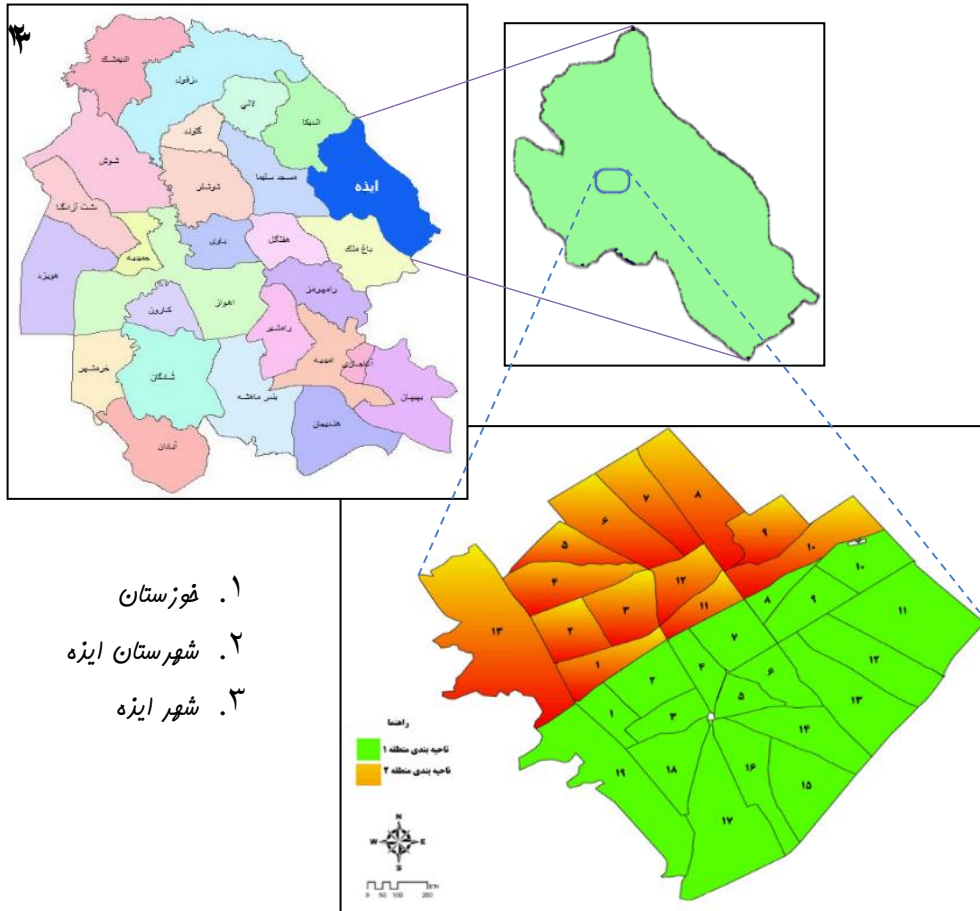
². Siew-Imm

گنجانده شد (n=1494). ساختاری برای تحلیل از مدل سازی معادلات استفاده شد. منابع داخلی و خارجی به طور قبل توجهی تداوم درونی (فعالیت بدنی، استفاده از اینترنت و یادگیری مادام‌العمر) و خارجی را ارتقا داد تداوم (کار، ارتباط اجتماعی و مشارکت اجتماعی) و اثرات منابع شخصی بزرگ‌تر بودند تداوم بیرونی رابطه مثبتی با رضایت از زندگی داشت. اثرات خارجی منابع مربوط به تداوم و رضایت از زندگی در زنان مسن‌تر از مردان مسن‌تر قوی‌تر بود. شهرهای دوستدار سن ممکن است از تداوم فعالیت پشتیبانی کنند و رفاه را برای افراد مسن ارتقا دهند. ویویانا و پارتنرز^۱ در سال ۲۰۲۳ در مقاله‌ای با عنوان «ساخت شهرهای دوستدار کودک» دانش و شکاف‌های موجود در مورد دوستی با کودک در حوزه برنامه‌ریزی شهری را بررسی می‌کنند. یافته‌ها دیدگاهی سه‌بعدی از مفهوم شهرهای دوستدار کودک را نشان می‌دهد: حقوق، محیط فیزیکی و حکومت. علاوه بر این، نشان می‌دهد که دانش موجود در توضیح فرآیندهای حاکمیتی که منجر به تبدیل حقوق کودکان به محیط‌های فیزیکی مناسب می‌شود، نسبتاً محدود به نظر می‌رسد.

محدوده مورد مطالعه

شهر ایذه در استان خوزستان، در پهنه‌ای ۲۳۲۹،۱ کیلومتر مربع، در دشتی بیضی شکل در شمال شرقی استان خوزستان قرار دارد. این منطقه در ۳۱ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی و ۴۹ درجه و ۵۲ دقیقه طول شرقی و ارتفاعی معادل ۷۶۰ متر واقع شده است. شهر ایذه بین استان چهارمحال و بختیاری و استان کهگیلویه و بویراحمد و شهرستان‌های مسجد سلیمان و باغ‌ملک قرار دارد (طرح جامع ایذه، ۱۳۹۹، ۱۰). این شهرستان بر اساس سرشماری عموم و نفوس مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیتی معادل ۲۰۳۶۲۱ هزار نفر است؛ که جمعیت شهرنشین آن به ۱۲۲۰۱۳ هزار نفر می‌رسد.

^۱. Viviana and partners

شکل ۱. موقعیت و محدوده شهر ایزه در استان و شهرستان

روش پژوهش

هدف از این مطالعه، ارزیابی کیفیت محیط شهر ایزه از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری تنوع‌گرا و پاسخگویی به نیازهای فضایی متفاوت سه گروه اجتماعی زنان، کودکان و سالمندان است. برای ارزیابی کیفیت محیط شهر ایزه از دیدگاه تنوع‌گرایی، شاخص‌های چندبعدی (کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی) به تفکیک گروه‌های اجتماعی مختلف با استناد به شاخص‌های معرفی شده به وسیله سازمان بهداشت جهانی، سازمان ملل متحد و سایر منابع نظری و تجربی معتبر طراحی و ارزیابی کیفیت محیط بر پایه دیدگاه تحقیقات تجربی انجام شده است. سازه‌ها و گویه‌های مورد استفاده برای ارزیابی کیفیت محیط شهر ایزه از منظر تنوع‌گرایی در جدول ۱ معرفی شده‌اند.

شکل ۲. زمینه های موضوعی شاخص های ارزیابی کیفیت محیط شهر از دیدگاه تنوع گرایی

برای گردآوری داده ها پرسشنامه هایی طراحی شده است. با توجه به اینکه جامعه آماری تحقیق سه گروه اجتماعی زنان، کودکان، سالمندانی هستند که در شهر ایذه زندگی می کنند، از روش نمونه گیری تصادفی استفاده می شود. برای برآورد حجم نمونه های آماری از فرمول کوکران استفاده شده است.

$$\text{رابطه ۱: فرمول کوکران } n = \frac{Z^2 pq}{d^2 / (1 + 1N((Z^2 pq / d^2) - 1))}$$

که در آن، n حجم نمونه، N حجم جامعه، d اشتباه مجاز که معمولاً برابر ۵ درصد در نظر گرفته می شود، Z برای سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر ۹/۶، P نسبت برخورداری از صفت مورد نظر و q نسبت عدم برخورداری از صفت مورد نظر است که معمولاً برابر ۰/۵ در نظر گرفته می شود.

جدول ۱. حجم جامعه آماری در سال ۱۳۹۵ و حجم نمونه آماری از گروه های اجتماعی مختلف

گروه اجتماعی حجم جامعه حجم نمونه اشتباه / خطای مجاز	
زنان	۳۸۳ ۹۹۳۵۰ ۰/۰۵
کودکان	۳۶۱ ۵۸۸۷ ۰/۰۵
سالمندان	۳۵۹ ۵۴۵۴ ۰/۰۵

یافته‌های پژوهش

برای ارزیابی کیفیت محیط شهر ایذه، از آزمون تی تک نمونه‌ای در نرم‌افزار SPSS.26 استفاده شده است. در این تحقیق برای آزمون تی تک نمونه‌ای، میانگین فرض صفر با مقدار ۳ که مقدار متوسط در نظر گرفته شده است مقایسه می‌شود. چنانچه میانگین هر یک از شاخص‌ها کمتر از ۳ و دارای اختلاف معنی‌داری با مقدار تعیین شده باشد یعنی P-value کوچک‌تر از ۰/۰۵ باشد نشان‌دهنده آن است که کیفیت محیط شهر پایین‌تر از سطح متوسط است. قاعده در این روش به این صورت است که اگر مقدار P-value کمتر از α باشد، فرضیه صفر (H_0) را در سطح معنی‌داری α رد می‌کنیم.

$$H_0: \mu \geq 3$$

$$H_1: \mu < 3$$

فرضیه صفر (H_0) به این معنا است که میانگین هریک از شاخص‌های مورد مطالعه بزرگ‌تر یا مساوی مقدار ۳ و فرضیه مقابل H_1 به این معنا است که میانگین هریک از شاخص‌ها کوچک‌تر از ۳ است.

جدول ۲. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای برای ارزیابی کیفیت محیط شهر ایذه از نظر زنان

نتیجه آزمون	آماره				میانگین	شاخص‌ها	ردیف
	کران بالا	کران پایین	سطح معناداری	آماره تی			
تأیید فرضیه تحقیق	-۰.۰۶	-۰.۲	۰.۰۲	-۳	۲/۸	ایمنی و امنیت	۱
تأیید فرضیه تحقیق	-۰.۷	-۰.۸	۰.۰۱	-۲۴/۷	۲/۱	امکانات و خدمات عمومی	۲
تأیید فرضیه تحقیق	-۰.۱۷	-۰.۱۵	۰.۰۱	۱۱/۷	۲/۹	حمل و نقل عمومی	۳
رد فرضیه تحقیق	۰.۳۳	-۰.۲۰	۰.۱۰	۱/۶	۳/۵	محیط زیست	۴
تأیید فرضیه تحقیق	-۰.۵	-۰.۳	۰.۰۱	۸/۱	۲/۲	فضاهای بیرونی	۵

برای ارزیابی کیفیت محیط شهر از نظر زنان از ۵ شاخص اصلی استفاده شده است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای درباره زنان نشان می‌دهد که در مورد شاخص ایمنی و امنیت فرض صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. با توجه به کمبود تجهیزات امنیتی به‌ویژه دوربین‌های نظارتی در فضاهای عمومی شهر، کیفیت محیط از نظر شاخص ایمنی و امنیت پایین‌تر از متوسط ارزیابی شده است. برای در مورد شاخص امکانات و خدمات عمومی فرض صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود با توجه به نبود امکانات بهداشتی درمانی مقرون به صرفه زنان کم‌درآمد و کمبود امکانات قبل ملاحظه تفریحی برای زنان، کیفیت محیط از نظر شاخص امکانات و خدمات عمومی پایین‌تر از سطح متوسط است. در مورد شاخص حمل و نقل عمومی فرض صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. وضعیت تاکسی‌های درون شهری، برخوردار نبودن ایستگاه‌های تاکسی از نیمکت و سرپناه و همچنین

نبود گذرگاه‌های هوایی عابر پیاده برای تسهیل حرکت زنان و فرزندان شان موجب شده تا کیفیت این محیط از نظر این شاخص پایین‌تر از سطح متوسط برآورد شود. در مورد شاخص فضاهای بیرونی فرض صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود با توجه به برخوردار نبودن پارک‌ها از امکانات ضروری مانند سرویس بهداشتی، آبخوری و... کیفیت محیط از نظر این شاخص پایین‌تر از سطح متوسط ارزیابی شده است. تنها در شاخص محیط‌زیست فرض صفر تأیید می‌شود. به دلیل وضعیت نسبتاً مطلوب نظافت و پاکیزگی محیط و کمبود آلودگی هوا، کیفیت محیط از نظر این شاخص، بالاتر از سطح متوسط است.

جدول ۳. نتایج آزمون تی تک نمونه برای ارزیابی کیفیت شهر ایزه از نظر سالمندان

ردیف	شاخص‌ها	میانگین	آماره			
			آماره تی	سطح معناداری	کران پایین	کران بالا
۱	ایمنی و امنیت	۲/۵۰	-۹/۳	۰.۰۰۱	-۰.۵	-۰.۳
۲	امکانات و خدمات عمومی	۲/۰۷	-۳۰/۲	۰.۰۰۱	-۰.۷۵	-۰.۸۶
۳	حمل و نقل عمومی	۲/۶۸	-۷/۶	۰.۰۰۱	-۰.۳۹	-۰.۲۳
۴	محیط‌زیست	۳/۳۲	-۱۴/۶	۰.۰۰۱	-۰.۸۶	۰.۶۶
۵	فضاهای بیرونی	۲/۱۶	۴/۱۳	۰.۰۰۱	-۰.۸	-۰.۲۴

برای ارزیابی کیفیت محیط از نظر سالمندان از پنج شاخص اصلی استفاده شده است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای درباره سالمندان نشان می‌دهد در مورد شاخص ایمنی و امنیت فرض صفر رد و فرضیه مقابل آن تأیید می‌شود. در مورد شاخص امکانات و خدمات عمومی فرض صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود با توجه به نبود مراکز دولتی مراقبت از سالمندان. کمبود امکانات ورزشی و تفریحی مناسب سالمندان کیفیت محیط پایین‌تر از سطح متوسط برآورد شده است. در مورد شاخص حمل و نقل عمومی فرض صفر رد و فرض مقابل آن تأیید می‌شود با توجه به برخوردار نبودن ایستگاه‌های تاکسی از نیمکت و سرپناه و نبود گذرگاه هوایی عابر پیاده کیفیت محیط از نظر این شاخص پایین‌تر از سطح متوسط ارزیابی شده است. در مورد شاخص فضاهای بیرونی فرض صفر رد و فرض مقابل آن تأیید می‌شود به دلیل برخوردار نبودن بسیاری از ساختمان‌های عمومی و اداری از امکاناتی مانند آسانسور، سرویس بهداشتی ویژه و... کیفیت محیط پایین‌تر از سطح متوسط است. تنها در مورد شاخص محیط‌زیست فرض صفر تأیید می‌شود و کیفیت محیط از نظر این شاخص بالاتر از سطح متوسط است.

جدول ۴. نتایج آزمون تی تک نمونه برای ارزیابی کیفیت شهر ایزه از نظر کودکان

آماره

نتیجه آزمون	کران بالا	کران پایین	سطح معناداری	آماره تی	میانگین	شاخص‌ها	ردیف
تأیید فرضیه تحقیق	-۰.۲۴	-۰.۴	۰.۰۰۱	۲.۶		ایمنی و امنیت	۱
تأیید فرضیه تحقیق	-۰.۹	-۰.۸	۰.۰۰۱	۲.۱		امکانات و خدمات عمومی	۲
تأیید فرضیه تحقیق	-۰.۱۳	-۰.۲۴	۰.۰۰۱	۲.۸		حمل و نقل عمومی	۳
رد فرضیه تحقیق	۰.۶۶	-۰.۵۰	۰.۰۰۱	۲.۴		محیط‌زیست	۴
تأیید فرضیه تحقیق	۰.۲۷	۰.۱۷	۰.۰۰۱	۳.۲		فضاهای بیرونی	۵

برای ارزیابی کیفیت محیط شهر از نظر پاسخگویی به نیازهای کودکان از پنج شاخص اصلی استفاده شده است. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای درباره کودکان نشان می‌دهد در مورد شاخص ایمنی و امنیت فرض صفر رد و فرض مقابل آن تأیید می‌شود. در مورد شاخص امکانات و خدمات عمومی فرض صفر رد و فرض مقابل آن تأیید می‌شود با توجه به کمبود امکانات بهداشتی درمانی برای کودکان خانواده‌های کم‌درآمد، کمبود امکانات آموزشی ویژه کودکان معلول و در نهایت امکانات تفریحی و ورزشی محدود کیفیت محیط پایین‌تر از سطح متوسط برآورد شده است در مورد شاخص فضاهای بیرونی فرض صفر رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود به دلیل برخوردار نبودن بسیاری از پارک‌های از امکانات ضروری برای کودکان چون آبخوری و سرویس بهداشتی عمومی، کیفیت محیط پایین‌تر از سطح متوسط است. در مورد شاخص محیط‌زیست فرض صفر تأیید می‌شود. به دلیل وضعیت نسبتاً خوب نظافت و پاکیزگی محیط و کمبود آلودگی هوا محیط شهر بالاتر از سطح متوسط است.

بحث و نتیجه‌گیری

برنامه‌ریزی برای تنوع و تفاوت، تفهیمی اجتماعی از برنامه‌ریزی برای شهرها و رویکردی است که نیازهای گروه‌های اجتماعی مختلف را در نظر می‌گیرد. از اثرات و پیامدهای به‌کارگیری رویکرد برنامه‌ریزی برای تنوع و تفاوت، ارتقای کیفیت محیط شهر برای همه گروه‌های اجتماعی مختلف یابیده‌اند. دستیابی به محیط شهری تنوع‌گرا و همه‌شمول است. به‌گونه‌ای که هیچ شهروندی به‌واسطه سن، جنسیت، توانایی ذهنی جسمی، قومیت، نژاد، مذهب و دیگر تفاوت‌ها از دسترسی به مکان‌ها، فضاها، امکانات و تسهیلات عمومی و برخوردار از آن‌ها محروم نشود. در این مقاله وضعیت شهر ایزه بررسی میدانی شد. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای درباره

زنان، سالمندان و کودکان نشان داد که کیفیت محیط شهر ایذه از نظر شاخص ایمنی و امنیت، امکانات و خدمات عمومی، حمل و نقل عمومی، فضاهای بیرونی در پا سخگویی به نیازهای گروه‌های اجتماعی مختلف پایین‌تر از حد متوسط است. فقط در مورد شاخص محیط‌زیست به دلیل نظافت محیط و پایین بودن میزان آلودگی هوا کیفیت محیط بالاتر از سطح متوسط است.

منابع

۱. ارژنگی، حجت و محمدی، علیرضا. (۱۳۹۸). ارزیابی کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: منطقه چهار شهر اردبیل). توسعه پایدار محیط جغرافیایی، دوره ۲، شماره ۳، صص. ۱۸ - ۱.
۲. اسدی، یاسمین، جلوخانی نیارکی، محمدرضا و عزیمند، کیوان. (۱۳۹۹). بررسی کیفیت محیط‌زیست زندگی شهری با استفاده از تحلیل چند معیاره (مطالعه موردی: منطقه ۶ تهران). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۲، شماره ۱، صص. ۳۸۳ - ۳۶۷.
۳. امیری، منصور و قره بیگلو، مینو. (۱۴۰۰). کیفیت فضای باز شهری در تعامل با کودکان. مطالعات شهر ایرانی اسلامی، دوره ۲، شماره ۶، صص. ۷۲ - ۶۳.
۴. براتی، ناصر و کاکاوند، الهام. (۱۳۹۲). ارزیابی تطبیقی محیط سکونت شهری با تأکید بر تصویر ذهنی شهروندان. هنرهای زیبا: معماری و شهرسازی، دوره ۱۸، شماره ۳، صص. ۳۲ - ۲۵.
۵. رهبری، لادن و شارع پور، محمود. (۱۳۹۳). جنسیت و حق به شهر: آزمون نظریه لوفور در تهران. مجله جامعه شناسی ایران، دوره ۱۵، شماره ۱، صص. ۱۴۱ - ۱۱۶.
۶. زاهدی اصل، محمد و درویشی فرد، علی اصغر. (۱۳۹۵). عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان سلامت اجتماعی سالمندان (مطالعه موردی: سالمندان شهر کوهدشت). برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۷، شماره ۲۶، صص. ۳۲ - ۹.
۷. صرافی، مظفر و محمدی، علیرضا. (۱۳۹۶). سنجش کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: برازجان). دانش شهرسازی، دوره ۱، شماره ۱، صص. ۵۳ - ۳۷.
۸. محمد ابراهیمی جهرمی، مهشید و اشناوی نوش‌آبادی، امیر. (۱۳۹۹). اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: شهر شیراز). برنامه ریزی فضایی، دوره ۱۲، شماره ۳، صص. ۶۶ - ۴۷.
9. Berglund, E. K. (2007). *Doing Things Differently: Women's Design Service At 20*. London: Women's Design Service.
10. Blunt, A., & Wills, J. (2000). *Dissident Geographies: An Introduction To Radical Ideas And Practice*. Londra: Routledge.
11. Bondi, L. (1991). *Gender Divisions And Gentrification: A Critique*. Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, 16(2), 190-198.

12. Bondi, L. (1998). *Sexing The City*. In R. Fincher & J. M. Jacobs (Eds.), *Cities of difference* (pp. 177-200). New York: Guilford.
13. Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm [Masculine Domination]*. (B. Yılmaz, Trans.). İstanbul: Bağlam Kitabevi. -۴
14. Çakır, S. (2009). *Osmanlı'da Kadınların Mekanı, Sınırlar ve İhlaller*. In A. Alkan (Eds.), *Cins Cins Mekan* (pp.76-101). İstanbul: Varlık Yayınları.
15. Cihangir Çamur, K. & Özuduru, B. (2017). *Kentsel Mekan, Planlama ve Kadın: Ankara Üzerinden Bir Değerlendirme*. In TMMOB Şehir Plancıları Odası Kadın Komisyonu Sempozyum Bildirileri Kitabı (Toplumsal Cinsiyet ve Kent-Mekan), (pp. 239-254), Ankara.
16. Desai, M. (2007). *Introduction*. In M. Desai (Eds.), *Gender and the built environment in India* (pp. 1-29). New Delhi: Zubaan.
17. Fincher, R., & Iveson, K. (2008). *Planning and diversity in the city: Redistribution, recognition and encounter: Macmillan International Higher Education*.
18. Mercan Efe, G. (2020). *Bing Able to Exist in the City in Defiance of Planning: An Examination on a Woman-Friendly City in Izmir-Konak*. *Planning*, 30(2): 273-293 | DOI: 10.14744/planlama.2020.08379
19. Siew-Imm Ng et al. (2021). *The Importance of Age -Friendly City on Older Peoples Continuity and Life Satisfaction*.
20. Viviana, A.C.V., Femke Niekerk, F., & Terry van Dijk, T. (2023). *Making child-friendly cities: A socio-spatial literature review*.